

DOI: 10.31866/2410-1176.42.2020.207656

УДК 784.4(437.671+477.87)

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДДУКЛЯНСЬКОГО  
АНСАМБЛЮ ПІСНІ Й ТАНЦЮ «PULS»  
(ПРЯШІВ) В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ  
ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ РУСИНІВ  
ТА УКРАЇНЦІВ СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ**

Фабрика-Процька Ольга Романівна  
Кандидат мистецтвознавства, доцент,  
ORCID: 0000-0001-5188-1491,  
e-mail: olgafp4@ukr.net,  
Прикарпатський національний  
університет імені Василя Стефаника,  
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна, 76000

Мета роботи – розглянути історію становлення та мистецькі здобутки професійного ансамблю пісні й танцю «PULS» (Poddukelský umelecký ľudový súbor) (Пряшів, Словаччина) в контексті культурної ідентичності її представників. Методологія дослідження полягає у поєднанні методів пізнання, зумовлених вимогами об'єктивного аналізу історичних, мистецтвознавчих та культурологічних джерел, що відображають основні тенденції розвитку культурно-мистецького життя етнічного населення Пряшівщини другої половини ХХ – початку ХХІ ст. У дослідженні застосовано комплекс методів: описовий, теоретичний, інформаційний, спостереження, інтерв'ю та узагальнення. Наукова новизна. На основі висвітлення творчої біографії професійного мистецького колективу з м. Пряшів (Східна Словаччина) виявлено основні тенденції збереження елементів автентики, вторинного фольклору (фольклоризму), використання синтезу мистецтв (хореографічне, театральне, музичне, вокальне), а також процесу словакізації сучасної культури русинів-українців. З'ясовано, що танець учасників колективу втілюється в стилізованій або автентичній формі, виконуючи при цьому такі функції: 1) танець як поєднувальний елемент між сценами вистави; 2) поєднання різних народних танців у великі танцювальні епізоди як окремі картини вистави; 3) танець уплетений в основу вистави для створення історичної епохи, більш ефектного загальноемоційного враження або театралізації дійства. Висновки. Питома вага популяризації українського фольклору, що була в основі ідеології та репертуару колективу від початку створення, нині зменшується. Натомість увага ансамблю пісні й танцю «PULS» зосереджується переважно на обрядових традиціях русинів, словаків, а також пісенному й танцювальному фольклору сусідніх країн. Творчість колективу – це органічне поєднання різноманітних жанрів (музично-ігрові, опереточні, естрадні вистави, іноді т. зв. гібридні жанри), синтез фольклору – акторського, музичного (вокального й інструментального) – та хореографічного мистецтва.

*Ключові слова:* ансамбль пісні й танцю; «PULS»; українці; русини; виконавство; музичний фольклор; духовна культура; культурна ідентичність; Східна Словаччина

## Вступ

Сприятливі умови для вивчення міжетнічних взаємозв'язків та етнічних процесів, які розвиваються, створює Словаччина. Русини – це автохтонні жителі Карпат. До них за етнографічними особливостями належать і лемки, які через відомі історичні обставини опинилися на територіях різних держав Польщі, України, Словаччини, США, однак зберегли свою давню самоназву до сьогодні. Зокрема, Східна Словаччина завдяки географічному розташуванню та через складні історичні умови розвитку стала батьківщиною не лише для словаків, але й представників інших народів, які прийнято називати етнічними групами чи національними меншинами.

Мистецьке життя русинів-українців Східної Словаччини протягом тривалого періоду залишається важливим показником збереження української меншини в досліджуваному регіоні. У другій половині ХХ ст. вони засновували різноманітні культурно-освітні організації, створювали культурно-професійні центри, хоріві й танцювальні колективи, які, незважаючи на процеси асиміляції, функціонують до сьогодні. Процеси українського державотворення стимулюють вивчення історії і культури українських етнічних територій. Серед таких – Східна Словаччина, на якій і сьогодні мешкають русини-українці, котрі протягом століть перебували в культурній та політичній ізоляції від України, а український національно-культурний рух активізувався тут тільки на початку ХХ ст.

Зацікавлення до проблем національно-культурного розвитку русинів-українців зумовлено сучасною соціально-культурною ситуацією в Східній Словаччині. Тенденції останніх десятиліть демонструють стрімку асиміляцію меншини, однією із причин якої є поділ її представників на два табори – український та русинський.

Фольклорний матеріал українців-русинів висвітлюється на сторінках нинішніх словацьких, чеських енциклопедичних видань, фахових журналів. Серед відомих друкованих україномовних періодичних видань Пряшівщини треба назвати літературно-мистецький і публіцистичний журнал «Дукля» та двотижневик русинів-українців Словацької Республіки «Нове життя». На сторінках української періодики фольклористи, етнографи, історики публікують статті про історію, видатних постатей науки й культури, звичаї календарно-обрядового, сімейно-обрядового та позаобрядового фольклору русинів-українців минулого, усну народну творчість, дитячий фольклор, сучасний стан функціонування фольклорних колективів, діяльність Союзу русинів-українців Словацької Республіки, суспільно-культурне життя русинів та українців Пряшівщини в цілому.

Про діяльність «PULS» (ПУНА) у словацькій і чеській періодиці впродовж усього періоду їхнього функціонування виходило чимало публікацій, але переважно інформаційно-публіцистичного характеру. Серед авторів – Я. Гудакова, М. Дробняк, Я. Калиняк, Ф. Ковач, Ю. Костюк, В. Любимов, М. Мушинка, Й. Сірка, Н. Юрковська-Сікорякова, Ю. Швантнер та ін. Проте публікації вищезгаданих авторів присвячені лише окремим виступам і тематичним концертам колективу. Візитною карткою в мережі Інтернет є офіційний сайт Піддуклянського ансамблю пісні і танцю (Poddukelský umelecký ľudový súbor), який містить інформацію про колектив, його історію, концертну діяльність, програми, фотоархів тощо (<http://www.puls-slovakia.sk/>).

Пропоноване дослідження історії становлення і специфіки творчої діяльності «PULS» протягом багатьох років представлено як результат неодноразового спілкування з Юраєм Швантнером – художнім керівником, драматургом, сценаристом та директором колективу, який в ансамблі працює понад тридцять років, а також особистого спостереження за концертними програмами колективу останніх років.

Наукова новизна. На основі висвітлення творчої біографії професійного мистецького колективу з м. Пряшів (Східна Словаччина) виявлено основні тенденції збереження елементів автентики, вторинного фольклору (фольклоризму), використання синтезу мистецтв (хореографічне, театральне, музичне, вокальне), а також процесу словакізації сучасної культури русинів-українців. З'ясовано, що танець учасників колективу втілюється в стилізованій або автентичній формі, виконуючи при цьому такі функції: 1) танець як поєднувальний елемент між сценами вистави; 2) поєднання різних народних танців у великі танцювальні епізоди як окремі картини вистави; 3) танець уплетений в основу вистави для створення історичної епохи, більш ефектного загальноемоційного враження або театралізації дійства.

### **Мета статті**

Мета статті – осмислення історії становлення та мистецьких здобутків професійного ансамблю пісні і танцю «PULS» (Poddukelský umelecký ľudový súbor) (Пряшів, Словаччина) в контексті культурної ідентичності її представників. Серед основних завдань такі: розгляд етапів становлення та професійного росту ансамблю, внеску художніх керівників, диригентів, хормейстерів, інструменталістів, солістів-співаків; висвітлення багатожанровості репертуару; визначення ролі колективу «PULS» в контексті збереження культурних здобутків русинів та українців Східної Словаччини.

### **Виклад матеріалу дослідження**

Українське (русинське) населення, яке живе на території північно-східної Словаччини протягом багатьох століть було ізольоване від свого материнського роду. Протягом десятиріч, формуючись і функціонуючи у важких господарських і соціальних умовах, культура українців-русинів на сьогодні, незважаючи на процеси асиміляції, залишається частково збереженою.

Серед яскравих, непересічних мистецьких колективів Східної Словаччини чільне місце належить ансамблю «PULS» (Poddukelský umelecký ľudový súbor), перша назва якого була «Піддуклянський український народний ансамбль» (ПУНА), художній профіль якого мав український дух.

У січні 1953 р. у Меджилабірцях відбувся конкурсний відбір членів колективу в три художні групи (хористи, музиканти, танцюристи). Групу народних інструментів очолив педагог і культурно-освіт-

ній діяч Олександр Любимов. Танцювальну групу – Ю. Прохазка. Диригентом хору призначили Юрія Костюка.

«Піддуклянський український народний ансамбль» (ПУНА), як професійний ансамбль, розпочав свою діяльність у квітні 1955 р. Мета створення колективу – підтримка, збереження та популяризація східнослов'янського фольклору. Замість домрово-балалаєчного оркестру було створено оркестр на зразок народної капели з доповненими духовими інструментами. Така заміна диктувалася драматургією мистецького колективу. З початку функціонування колективу була поставлена мета – ґрунтуватися на співочому, музичному й танцювальному мистецтві українського народу, одночасно ознайомлювати українське населення Східної Словаччини з музичним фольклором словаків, чехів та інших народів. У 1956 р. колектив відновив свою роботу на базі оперети Українського національного театру як його частина під свою назвою. Таке рішення ґрунтувалося на тому факті, що для вимогливої оперети з її громіздкими лаштунками, оркестром, балетом і співацько-акторським ядром в українській області Східної Словаччини мало було придатних сцен й оперета часто виїжджала на гастролі. Художнім керівником оновленого колективу ПУНА був призначений Юрій Костюк.

У місцевій пресі було опубліковане звернення до членів попереднього професійного українського ансамблю пісні й танцю із запрошенням стати членами нового ансамблю. Було формовано новий склад оркестру, основою якого стали смичкові інструменти (поряд з цимбалами та сольними мідними й дерев'яними духовими інструментами). Частина членів оркестру оперети залишилась далі в ПУНА разом із музикантами, що пройшли відбірковий конкурс. Під керівництвом Юрія Костюка ПУНА став стимулятором розвитку власної музично-хорової творчості, що було в програмі митця глибоко продуманою лінією діяльності.

Динамічний розвиток протягом десятиліть сприяв тому, що колектив почали порівнювати із професійними ансамблями Словаччини – «SLUK», «Luchnica», «Armady umelecky subor piesni a tancov a podobne» (Військовий мистецький ансамбль пісні і танцю) та ін.

Із 22 листопада 1956 р. незмінною учасницею колективу стала солістка-вокаліст Марія Мачошко, яка понад чверть століття, разом із ПУНА популяризувала українське мистецтво, досягаючи справжніх професійних вершин. Особливо пам'ятною для артистки була співпраця з оркестром народних інструментів Брненського радіо (Чехія), започаткована ще в 1964 р.

Протягом десятиріч змінювалось керівництво танцювальної групи ПУНА. Основоположником та успішним хореографом оперети Українського народного театру був В. Лібовицький, який працював з колективом до 1957 р. Серед його хореографічних постановок – «Сопілка грає», Страшки з монтажу «Прядки», «Гопак» та ін. (Дробняк, 1980).

У 1957–1973 рр. педагогом, хореографом та художнім керівником ПУНА була Меланія Немцова, котра створила низку цінних музично-хореографічних композицій, де українські національні риси поєднувала з технічною вимогливістю, сценічним ефектом, ідейною спрямованістю та художньою досконалістю. М. Немцова вдало використовувала народну лірику, народні елементи танцю, під її керівництвом хореографічна частина ПУНА досягла значних успіхів, гастролюючи багатьма країнами Європи (Ковач, 1999, с. 242). Окрім хореографії, М. Немцова була вихователем, художником, дослідником, організатором. Мисткинею було створено монотематичні композиції «Вітай, життя!», «Ей сонечко виходить», «Життя-любов» та ін. Серед танців варто згадати ті, яким аплодували тисячі глядачів не лише на теренах Словаччини, а й за океаном: «Дитячі ігри», «Біла фантазія», кілька чардашів, «Козацький вихор», «Гопак», «Гри на луці», «Черяна», «Маковицькі польки», «Біла фантазія», «Козацький вихор», «Заграй ми, гудачку», «Танцювала боса», «Кручена в тройках», «Весна під горами», «Майська ніч», «Весняний день», «Потрясак», «Обглядачки», «Коломийки», «При Лабірці», «Вербунг», «Очима партизана», «Перникове серце», «Піддуклянські польки», «Полька миру» й ін.

Також в ПУНА працювали такі хореографи, як О. Опанасенко, К. Балог, А. Бутинець, М. Пузанов, Ю. Кабанка, С. Носаль, Ц. Залешак, Я. Шевчик, Я. Бонуш, М. Гінкова, Й. Баронь, Я. Бруга, Й. Кремлик, С. Ремар, Й. Бутела й ін. (Дробняк, 1980).

Після М. Немцової керівником танцювальної групи було призначено довгорічного соліста, асистента танцю Івана Чесарика, який співпрацював з педагогом та хореографом Юрієм Гогою. Серед найуспішніших хореографічних постановок – «Російська пляска», «Барвінок», «Веселі залицяльники», «Гуцулка», «Гопак» та ін. – Юрій Гога за короткий період своєї праці в колективі став автором таких танцювальних номерів, як «Козацька зустріч», «На дротарку», «Повернення дротарів», «Написав мі милий», «Веселиця» та ін. (Дробняк, 1980).

Успішна випускниця Високої школи музичних мистецтв у Братиславі Станіслава Сем'янова принесла в колектив нові методи роботи в педагогічній підготовці танцюристів, вона була автором малого танцю «Чардаш» та великих танців «А ця Гельпа» та «Вітай, сонце!». Окрім фольклорного матеріалу, хореографи колективу звертали увагу на теми прославлення життя, що вирує навколо, патріотизму, інтернаціоналізму, щоб показати людину-трудівника, борця за прекрасне в житті тощо.

У 1958–1967 рр. та 1970–1980 рр. художнім керівником, хормейстером і драматургом «ПУНА» був педагог, композитор, заслужений працівник культури Юрій Цимбора – автор музики до хореографічних композицій «Піддуклянська сюїта», «Грайте же, гудаці», «Піддуклянський привіт», «Золотий ланцюг», «Веселиця» й ін. Ю. Цимбора написав патріотичні пісні-кантати для об'єднаних хорів на кількох фестивалях у Свиднику та ін.

На основі народнопісенної та хореографічної культури, обрядів та звичаїв русинів-українців Пряшівщини протягом десяти років було поставлено близько 30 прем'єр, у яких вміщено понад 160 музично-вокально-хореографічних картин і композицій. Серед кращих слід згадати такі: «Сопілка грає» (1957), «Маковицька черяна» (1957), «Спиські чардаші» (1960), «Піддуклянські польки» (1960), «Обливачка» (1962), «Пицалочка моя» (1963), «Співаночки мої» (1963), «Метелиця» (1968), «На прядках» (1969), «Козацький вихор» (1970), «Ей, сонце сходить» (1971), «Мелодії Карпат» (1972), «Життя і любов» (1974), «На веселу ноту» (1979), «Вінку мій зелений» (1982) та ін. Серед театральних постановок – «Назар Стодоля» Т. Шевченка та «Вечорниці» П. Ніщинського (1961), «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка (1965).

У 1960-х рр. на багатьох культурних форумах лунали дискусії про концепцію професійних колективів у республіці, що стосувалося й творчої діяльності ПУНА. У зв'язку з цим ансамбль прийняв ідею програмності концертних програм, яка б глобально відповідала суспільно-культурним (а також політичним) потребам. Концертна прем'єра, яка відбулась 5 травня 1962 р. під назвою «Вітай життя», несла тему працелюбності людини і прославляла життя. Польський журнал «Голос народу» 3(6) за 1962 р., окрім багатьох вітальних слів, зазначив: «почали звучати сопілки, цимбали, губні гармоніки», а далі додав, що «колектив має високий художній рівень, а його виступ несе великий глядацький успіх...» (Jurkowska-Sikorjakova, 2009).

Сьома прем'єра «Вітай життя» 10 травня 1963 р. була історичною. В ній номери не чергувалися, а були самодостатніми окремими номерами. Вперше в історії колективу було використано емблемову назву програми, що означало визнання, народження мистецько-художнього ядра програми і його поетичного найменування. Концертна програма налічувала 23 вокальні, інструментальні та танцювальні номери, які об'єднувала одна ідея. Лібретист Ш. Ладжинський зазначав, що це була спроба створити органічно скомпоновану цілісність думки і мистецтва (Jurkowska-Sikorjakova, 2009). Програма мала модератора, конференсьє, який поєднував окремі тематичні блоки словом. Дві частини відображають життя суспільства. М. Дробняк наголошував: «Програма скомпонована так, щоб пісня звучала з тієї місцевості, що й танець; поодинокі номери з'єднані віршованим текстом, глядач має можливість під час усього вечора, без будь-яких зовнішніх факторів уважно відслідковувати дію, бути одним з т. зв. «членів» делегації, котра вітає весну, радіє, усміхається, тому що вже немає нікого і нічого, що могло б заховати, скрити ті внутрішні сили, внутрішній неспокій, який присутній в кожному з нас, меншою чи більшою мірою з'являється в нас із приходом весни» (Jurkowska-Sikorjakova, 2009).

Отже, можна підсумувати, що сьома прем'єра: 1) в ідеологічному тематичному плані насамперед мала політичні моменти (під час вистави частково з'являлись «піонери»), але «грубі» ідеологічні сегменти зникли з програм першої половини 1960-х років (наприклад, кантати, що прославляли Сталіна й ін.); 2) подекуди звучала критика в бік керівництва колективу Ш. Ладжинського, що відхиленням від фольклору в програмі він тим самим порушив традиційну багаторічну діяльність PULS'у. Тобто комбінація класичного народного жанру (пісня, танець) чергувалася з модерними елементами, музикою поп, твіст. Поруч з «гопаком» глядач міг побачити танцювальний твістовий етюд; 3) по-новому виглядав комбінований класичний народний стрій костюмів з підкарпатського краю, який було доповнено модерними елементами в блузах та спідницях, що використовувалися в одязі 1960-х рр.

У 1965–1966 рр. лібералізація суспільства та можливість представлення словацької культури Заходу сприяли тому, що керівництво організувало гастролі до Франції, Німеччини, Голландії, Швейцарії, Болгарії, Югославії, Австрії, Польщі, Англії і СРСР.

Із художнім керівником ПУНА Рудольфом Смотером у 1969 р. співачка Марія Мачошко виступила в Нью-Йорку в Лемко-парку на першому русинсько-лемківському фестивалі пісні й танцю. Михайло Дробняк на сторінках книги про ансамбль писав: «...наше дуо (М. Мачошко та Р. Смотер) полонило



всіх без винятку. Люди, які змушені були покинути свій бідний край ще до війни, аби заробити крихту хліба, не соромились своїх сліз і слів подяки за принесений їх шматочок домівки. Після концерту навіть пироги наварили, аби показати гостям із Пряшівщини, що вони й на далекій чужині не забули про те, де вони народились і які страви їли...» (Дробняк, 1980, с. 90).

Усюди, де б не виступав ПУНА, де б не співала Марія Мачошко, глядацька аудиторія вигукувала «Браво», не шкодуючи оплесків та не приховуючи радості. Зокрема, на сторінках західнонімецької газети «Ермсталботе» в Ураку за 8 січня 1969 р. зазначалося: «... Були оплески, що сколихнули зал. Знову і знову. Оплески належали в однаковій мірі танцювальному мистецтву акторів, досконалий, місцями дихання зупиняючій віртуозності, акробатизму танцюристів, музиці і чистому співу... Повна життя симфонії, темпераментної, піднесеної народної музики, фольклору, кольорів, танцювального руху і артистички натхнули глядачів вже першим своїм номером... Ми відчули подув вітру з Карпат, а разом із умільцями пережили любов і радість молодості, весни... Вже самостійний оркестр міг би своїм виконанням заповнити ціловечірню програму. В його віртуозному танцювальному супроводі і сольних номерах жив іскристий темперамент... Прекрасні були і співацькі голоси... Бурхливі оплески вимагали постійно повторень окремих номерів. Символічно, як подяка змісту, був переданий букет квітів. Один для всіх. Мало коли глядачі були задоволеніші, контакт із умільцями досконаліший...» (Дробняк, 1980, с. 91).

Такі пісні, як «Іване», «Ой на плаю вівці пасуть», «Ей, гой, тили-тили», «Заспівайме собі двома голосами», «Коли м була мала-мала», «Мам я мужа фуяроша», «Шариські пісні» в обробці соліста ПУНА Йосифа Пригоди, «Успіванка» з репертуару Дарини Лаціакової, «Прийдь до нас шугаю», «Казала мі мама, жебим ся видала», «Парібчіння» та багато інших принесли Марії Мачошко неабияку популярність, зараховуючи її до найкращих інтерпретів народного мистецтва Чехословаччини. Велика заслуга в цьому хормейстерів Юрія Костюка, Степана Ладижинського, Юрія Цимбори, Мирослава Бургра, які професійно вміли порадити, навчити. Плідною була також співпраця з композиторами – Т. Андрашованом, В. Урбанцем, П. Тонковічем, Й. Палком, А. Демом, Б. Смейкалом, Я. Юрашком та С. Якубічком (Дробняк, 1980).

Керівництво колективу створювало програми, максимально пристосовані до глядацької аудиторії різних ідеологічних систем. ПУНА був розділений на два ансамблі з характерними програмами для певного кола глядачів. «Великі» програми були побудовані на ефектних танцювальних номерах у супроводі великого оркестру народних інструментів і трьох бандуристів. Другий «малий» склад колективу, окрім танцюристів, мав велику співочу хорову частину. У такому складі домінував могутній хоровий і сольний спів. Така частина колективу готувала програми для поїздок до СРСР, Болгарії та Югославії.

Період 1964–1971 рр., т. зв. «семиріччя» існування колективу був позначений новою якістю в драматургії, репертуарі, творчому поступі. В майбутньому це підтвердила нова програма (1971), з якою колектив відвідав США і Канаду. Професійний ансамбль здійснив поїздки до Радянського Союзу, Тунісу, Франції, Болгарії, Федеративної Республіки Німеччини, Голландії, Югославії, Італії, Данії, Норвегії, Швейцарії, Австрії, Польщі, Німеччини, Англії, Канади, Сполучених Штатів Америки. З нагоди 15-річчя свого заснування ПУНА поставив у 1970 р. оперу «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, яка довгий час користувалася заслуженим успіхом. Усі ролі виконували солісти мішаного хору, хор, танцювальна група та оркестр.

У 1971 р. в ПУНА відбулася прем'єра програми «Ей, сонечко сходить». У своїй концертній діяльності, за висловом Ю. Цимбори, ансамбль не був спроможний виступати з великим колективом на багатьох сільських сценах. Тому було зроблено програми окремих частин колективу, з якими можна було успішно виступати і в найвіддаленіших регіонах краю. Це, зокрема, «Летить, голуби!», «Не сталося це у вас?» та ін. Новими вимогами до сценічного жанру вирізнялася концертна програма під назвою «Мелодії Карпат» (1972), у якій було використано фольклорні матеріали й твори місцевих композиторів. Програма користувалася великою популярністю, зокрема серед молоді. У 1974 р. відбулась прем'єра програми «Життя – любов», лейтмотивом якої була пошана до героїв, котрі боролися за щасливе життя народу.

У мистецькому колективі Юрій Цимбора співпрацював з Юрієм Костюком, Людмилою Кириченко, Штефаном Ладижинським, Меланією Немцовою. Власну музику писав і до танців. Першого грудня 1975 р. Юрій Цимбора передав функцію керівника ПУНА диригенту Рудольфу Смотеру.

Нова програма під назвою «Піддуклянські квіти» побачила світ 1976 р. У ній втілено апофеоз мозолистих рук, простого людського щастя. В основі – тема дротарів (мандрівних ремісників, які скріплювали дротом розбитий глиняний посуд), непривабливе минуле і розвиток подій, що революційно переходить у сучасне радісне життя.

Основна тема програми «Під сонцем свободи» (1978), прем'єра якої відбулась у Будинку культури в м. Пряшеві, уособлювала подяку героям повстання, полеглим у боях проти фашизму. Авторами лібрето були Ю. Цимбора та О. Фельбаб. У тому ж році ПУНА поставив ще одну мистецьку програму про щоденну радісну працю, кохання, веселощі та гумор під назвою «На веселу ноту».

У 1980 р. Піддуклянський український народний ансамбль поставив урочисту програму «Ехо наших днів». Юрій Цимбора був автором музики на слова народної співанки «Ей, Янічку за водов». На народні мотиви створив співанку «А чорна я, чорна і наші наймиліші».

1983 р. з'явилась прем'єра «Вінок мій зелений», яка мала великий успіх. Зокрема, у вступі звучала пісня «О, мій краю» на музику Ю. Цимбори, слова М. Дробняка. Слухачів вражала виразність висловлювання, високий ступінь ансамблевої гри, спів жіночої частини хору в бандурному супроводі. Програмою керували диригенти В. Любимов та Ю. Сельчан. Варто згадати з того періоду прем'єру програми «Щедрий вечір, добрий вечір» з оркестром, автором музики та хормейстером був В. Дворжак.

Переломним для ПУНА став 1989 р., коли зміни, які принесла «оксамитова революція» інша назва – «pezna revolúcia») (повалення комуністичного режиму в Чехословаччині мирним шляхом без використання зброї та пролиття крові), торкнулися культури русинів-українців, котрі населяли Східну Словаччину. Окремо варто згадати успіх жіночого хору колективу, члени якого охоче грали на бандурі. Саме бандура викликала велике захоплення та оплески в слухачів та глядачів і Словаччини, і далеко за її межами. Багато пісень з репертуару хору було записано Українською Студією Чехословацького радіо у Пряшеві та на грамплатівки.

У 1991 р. назву «Піддуклянський український народний ансамбль» (ПУНА) було змінено на «PULS» (Poddukelský umelecký ľudový súbor). До його складу входили хорова, хореографічна, оркестрова й технічна частини. Загальна кількість учасників у 1991 р. становила 100 осіб. Помітними були відхилення від фольклорної традиції, натомість перевага надавалася сценічним танцям. Зокрема, до хору було введено три програми у супроводі оркестру – «Дивна новина», «Ей, заграй мі гудачку» та «День Воскресіння» на чолі з хормейстером В. Любимовим.

Мішаний хор PULS'у своїм репертуаром а capella чи із супроводом оркестру збагачує програми ансамблю. Від початку створення хор пройшов довгий шлях становлення, інтерпретації та виступів у програмах.

У перші роки хор розвивав свої мистецькі здібності, використовуючи репертуар традиційного українського співу. Перші концерти були дещо статичні. Поступово хор збагачував свій репертуар творами українських, радянських, місцевих словацьких, чеських та українських авторів. За спостереженнями Ю. Цимбори, «...із статичної форми інтерпретації перейшов на динамічну форму, коли вже хор зміст пісень зміцнював відповідним рухом. Таким чином, його виступи стали цікавішими, більш привабливішими і знаходили у глядачів дуже добрий відгук... На хорових творах значно виріс і ставив самостійні концерти «а capella». Зокрема, успішним був концерт з нагоди 100-ї річниці з дня смерті великого українського поета Т. Г. Шевченка» (Дробняк, 1980, с. 122).

Від 2001 р. PULS став підпорядкованим державній управі Пряшівського Краю (Prešovský samosprávný kraj). Солісти хору успішно виступали з програмами під назвою «Виховні концерти» перед шкільною молоддю з метою допомоги підростаючому поколінню у фаховому, естетичному й патріотичному вихованні. Концерти ґрунтувалися на матеріалі світових класиків оперної школи та класичних музичних взірцях. Великою популярністю користувалася програма «Мелодії Карпат», у якій використовувалися сучасні електрофонічні форми інтерпретації. Окрім хору, участь брали й декілька членів оркестру та балету.

Автором яскравих програм до 2012 р. був композитор А. Калінка, який вніс у твори високу мистецьку стилізацію на основі сценічного фольклору.

Щороку виконавський рівень хору зростає завдяки кропіткій та наполегливій праці диригента Юліуса Селчана. У багатьох творах, зокрема «Колиска і хрест» I і II» (2009–2010), «Душа сповнена людьми» (2012), колектив почав використовувати нові технічні можливості (різновиди радіо-мікрофонів, підвісних та ін.). З'явилися можливості розмістити хор на сцені групами та поодинокі тощо, відповідно до сценографії.

У репертуарі є словацькі, чеські, українські, русинські народні пісні. Музично-танцювальні епізоди майстерно поєднувалися з акторською грою в загальних музично-театральних постановках. Це мало характер музично-ігрових, опереточних, естрадних вистав, іноді т. зв. гібридних жанрів, де поєднувалися спів, танець і музика (Дробняк, 1980).

У 2015 р. відбулися прем'єри композицій «На дворі», а в 2016 р. – «Щедрий вечір». Окрім цього, у репертуарі колективу – постановки мюзиклів «Франтішек з Асісі» (2007), «Жанна Д'Арк» (2015) та ін.

Ювілейний концерт з нагоди 60-ліття творчої діяльності професіональний Піддуклянський український народний ансамбль (ПУНА), перейменований на «PULS» (Poddukelský umelecký ľudový súbor) відзначав у Театрі ім. Йонаша Заборського в 2015 р. Режисером святкової програми був хореограф Ярослав Моравчик. Перша частина «Повертання», в якій прозвучали найпопулярніші номери в дотеперішній історії ансамблю, майже виключно – з його першого періоду, правда, в новіших художніх обробках. Серед танців – «Обертана», із пісень – «Уж місячок на небі», «Наші дівки парадниці» й ін. За висловом М. Мушинки, серед публіки найбільшим успіхом користувалися «українські» номери, зокрема: вокально-танцювальні гуцульські коломийки, загальноукраїнська пісня «Їхали козаки» й танець «Гопак». Саме після виконання гопака, пригадує в інтерв'ю М. Мушинка, глядачі, аплодуючи стоячи, вимагали повторення завершальної частини українського танцю. Усе це – переконливе свідчення того, що русини Словаччини (вони становили основну частину глядачів) загальноукраїнський фольклор також вважають своїм.

До дискографії колективу належать платівки й диски: PUL'S (LP) (1973), PUL'S (LP) (1979), «Ей, квітне черешичка» (1985), «Світися, світися» (1991), «Утоплена краса» (1995), «Весілля, весілля» (2000), «Заспіваймо собі» (2015), «Щедрий вечір» (2016) та «Летів пташок» (2017).

10 листопада 2017 р. у Пряшеві на сцені Театру ім. Йонаша Заборського відбулася прем'єра словацького мюзиклу «Никола Шугай» за однойменним романом Ольбрахта. Автором лібрето, тексту пісень та режисером мюзиклу є Мартин Наглік, хореографом – Віліям Микула, автором музики – Мартин Гусовський. Постановку мюзиклу здійснили два професійних художніх колективи – актори Театру драми ім. Й. Заборського та учасники професійного ансамблю пісні й танцю «PULS», який з 2009 р. працює в приміщенні Театру ім. Й. Заборського.

В основі змісту вистави кохання Николи й Ержіки. Емоційними та зворушливо чуттєвими є сцени сватання, весілля, похорону. У них використано фрагменти стилізованих фольклорних обрядів русинів-українців. Сюжет мюзиклу доповнено страслов'янськими молитвами. Пісні «Voda, voda», «Tebe ho dam», «Czaruj», «Po schpiczkach», «Pil moj tata», «Kam letis?», «Nepobozkana», «Herodes», «Let' za svojou laskou» – ліричні, експресивні, мелодійні (Мушинка, 2017). Неповторні декорації, оригінальні костюми, професійна гра оркестру народних інструментів, акторів Театру, чудове виконання вокальних партій головних героїв, хору, хореографічних постановок різних стилів (поєднання контемпу, народно-сценічного танцю, твісту, чечотки) – збагачує, вражає, додає неповторних емоцій. Від прем'єри і до сьогодні мюзикл «Никола Шугай» можна побачити тільки на сцені Театру ім. Й. Заборського в м. Пряшеві, він користується значною популярністю серед широкого кола пошанувачів театрального мистецтва.

### Висновки

Отже, незважаючи на складні суспільно-політичні реалії, уперше в історії мистецького життя Словаччини в 50-х рр. ХХ ст. було створено колектив, який завдяки постійній кропіткій праці зміг сценічно популяризувати народне музичне мистецтво українців-русинів, котрі населяли Чехословаччину, й досягнути високого професійного мистецького рівня.

В основі репертуару колективу «PULS» лежить інтерпретація традиційного календарно-обрядового та сімейно-обрядового східнослов'янського фольклору – не лише тематичні концертні програми, але й музично-драматичні композиції, мюзикли, завдяки насиченому пісенному та хореографічному матеріалу в поєднанні із традиційними елементами народного одягу, етнографічного реквізиту, виконавської манери співу й темпераменту народних типажів, а також постійне підвищення та вдосконалення професійно-мистецького рівня. Протягом десятиріч «PULS» – незмінний учасник щорічних концертних заходів, які проходять не лише в Словаччині, але й далеко за її межами. Мистецький колектив нагороджено численними дипломами, відзнаками та цінними нагородами; він є взірцем високого професійного мистецтва Східної Словаччини.

Діяльність колективу стала потужним засобом протидії асиміляційним процесам у колишній Чехословаччині, сприяла збереженню традиційних пісень, танців, обрядів русинів-українців. Однак, у перші десятиріччя ХХІ ст. мистецьке кредо колективу дещо змінило напрям. Сьогодні – це популяризація традицій та регіональної специфіки музичного, інструментального фольклору й хорео-

графії, сценічно-концертна репрезентація фольклорної етномозаїки русинського та східнославацького регіону.

### Список використаних джерел

- Дробняк, М. (1980). Піддуклянський український народний ансамбль УНТ нагороджений медаллю «За заслуги в будівництві» лауреат Премії ім. Віта Неєдлого. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі; Відділ української літератури в Пряшеві.
- Калиняк, Я. (2016). *Юрко Цимбора*. Окресна організація Русинської оброди у Свіднику.
- Ковач, Ф. (Ред.). (1999). *Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина*. Союз русинів-українців Словацької республіки.
- Мушинка, М. (2017, 13 листопада). *У Пряшеві відбулася світова прем'єра мюзиклу «Никола Шугай»*. Закарпаття онлайн. <https://zakarpattia.net.ua/Special/176094-U-Priashivi-vidbulasia-svitova-premiera-miuzyklu-Nykola-Shu>.
- Fabryka-Protka, O. (2019). Piduklyansky Ukrainian folk ensemble (PUNA-PUL'S) – popularizer of folk traditions of the Ukrainian-Slovak borderland. In R. Lipelt (Red.), *Na pograniczach. Z odległej i bliskiej przeszłości. Studia o stosunkach kulturowych* (s. 127-141). Panstwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku.
- Jurkovská-Sikorjaková, N. (2009). *Lux ex Oriente. «Malé dejiny» Poddukelského umeleckého ľudového súboru v Prešove*. Výroba ADIN.

### References

- Drobnyak, M. (1980). *Pidduklyanskyi ukrainskyi narodnyi ansambl UNT nahorodzhyni medalliu «Za zasluhy v budivnytstvi» laureat Premii im. Vita Neiedloho [Pidduklyansky Ukrainian folk ensemble of CNT was awarded the medal «For Merits in Construction» winner of the Prize. Vita Needloho]*. Slovak Pedagogical Publishing House in Bratislava; Department of Ukrainian Literature in Pryashev [in Ukrainian].
- Fabryka-Protka, O. (2019). Piduklyansky Ukrainian folk ensemble (PUNA-PUL'S) – popularizer of folk traditions of the Ukrainian-Slovak borderland. In R. Lipelt (Ed.), *Na pograniczach. Z odległej i bliskiej przeszłości. Studia o stosunkach kulturowych [On the borderlands. From a distant and near past. Studies on cultural relations]* (pp. 127-141). Vocational State School of Higher Education Jan Grodek in Sanok [in Poland].
- Jurkovska-Sikorjakova, N. (2009). *Lux ex Oriente. «Malé dejiny» Poddukelského umeleckého ľudového súboru v Prešove [Lux ex Oriente. “Small History” of the Poddukel Art Folk Ensemble in Prešov]*. ADIN [in Slovak].
- Kalinyak, J. (2016). *Yurko Tymbora [Yurko Tsimbora]*. Separate organization of the Rusyn rite in Swidnik [in Ukrainian].
- Kovacs, F. (Ed.). (1999). *Kraieznavchy slovnyk rusyniv-ukraintiv. Priashivshchyna [Local lore dictionary of Ruthenian-Ukrainians. Presov region]*. Union of Rusyn-Ukrainians of the Slovak Republic [in Ukrainian].
- Mushynka, M. (2017, November 13). *U Priashivi vidbulasia svitova premiera miuzyklu «Nykola Shuhai» [The world premiere of the musical “Nikola Shugai” took place in Presov]*. Zakarpattia online. <https://zakarpattia.net.ua/Special/176094-U-Priashivi-vidbulasia-svitova-premiera-miuzyklu-Nykola-Shu> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 26.05.2020

## ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОДДУКЛЯНСКОГО АНСАМБЛЯ ПЕСНИ И ТАНЦА «PULS» (ПРЕШОВ) В КОНТЕКСТЕ СОХРАНЕНИЯ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ РУСИНОВ И УКРАИНЦЕВ ВОСТОЧНОЙ СЛОВАКИИ

Фабрика-Процкая Ольга Романовна  
Кандидат искусствоведения, доцент,  
Прикарпатский национальный  
университет имени В. Стефаника,  
Ивано-Франковск, Украина

Цель работы – рассмотреть историю становления и художественные достижения профессионального ансамбля песни и танца «PULS» (Poddukelský umelecký ľudový súbor) (Прешов, Словакия) в контексте культурной идентичности его представителей. Методология исследования заключается в сочетании методов познания, обусловленных



требованиями объективного анализа исторических, искусствоведческих и культурологических источников, отражающих основные тенденции развития и функционирования культурной жизни этнического населения Прешовщины второй половины XX – начала XXI в. В исследовании применен комплекс методов: описательный; теоретический; информационный; наблюдения, интервью и обобщения. Научная новизна. На основе освещения творческой биографии профессионального художественного коллектива из г. Прешов (Восточная Словакия) выявлены основные тенденции сохранения элементов аутентичности, вторичного фольклора (фольклоризма), использование синтеза искусств (хореографическое, театральное, музыкальное, вокальное), а также процесса словакизации современной культуры русинов-украинцев. Выяснено, что танец участников коллектива воплощается в стилизованной или аутентичной форме, выполняя при этом такие функции: 1) танец как соединительный элемент между сценами представления; 2) объединение различных народных танцев в большие танцевальные эпизоды как отдельные картины представления; 3) танец введен в основу представления для создания исторической эпохи, более эффектного общеэмоционального впечатления или театрализации действия. Выводы. Удельный вес популяризации украинского фольклора, который был в основе идеологии и репертуара коллектива от начала создания, сегодня уменьшается. Вместо этого внимание ансамбля песни и танца «PULS» сосредотачивается преимущественно на обрядовых традициях русинов, словаков, а также песенно-танцевальном фольклоре соседних стран. Творчество коллектива – это органичное сочетание различных жанров (музыкально-игровые, опереточные, эстрадные представления, иногда гибридные жанры), синтез фольклора – актерского, музыкального (вокальный и инструментальный) – и хореографического искусства.

*Ключевые слова:* ансамбль песни и танца; «PULS»; украинцы; русины; исполнительство; музыкальный фольклор; духовная культура; культурная идентичность; Восточная Словакия

**PULS PODDUKELSK SONG  
AND DANCE ENSEMBLE (PREŠOV):  
THE SPIRITUAL CULTURE  
PRESERVATION OF RUTHENIANS  
AND UKRAINIANS  
OF EASTERN SLOVAKIA**

Olha Fabryka-Protska

*PhD in Art Studies, Associate Professor,*

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,*

*Ivano-Frankivsk, Ukraine*

The purpose of the study is to reveal the history of the formation and artistic achievements of the professional song and dance ensemble “PULS” (Poddukelský umelecký ľudový súbor) (Prešov, Slovakia) in the context of the cultural identity of its participants. The research methodology is a combination of methods of cognition, due to the requirements of objective analysis of historical, art and cultural sources, reflecting the main trends in the development and functioning of the cultural and artistic life of the ethnic population of Prešov region in the second half of the 20th – early 21st century. The study used a set of methods: descriptive; theoretical; informative; observations, interviews and generalizations. Scientific novelty. Having covered the performance biography of the professional art ensemble from Prešov (Eastern Slovakia), we have defined the main trends in preserving elements of authenticity, invented folklore (folklorism), the use of art synthesis (choreographic, theatrical, musical, vocal), and the process of Slovakisation of the modern culture of Ruthenian-Ukrainians. It has been found that the dance of the ensemble members is embodied in a stylized or authentic form while performing the following functions: 1) dance as a connecting element between the scenes of the performance; 2) the combination of different folk dances into significant dance episodes as separate pictures of the performance; 3) the dance is a background of the performance for creating a historical epoch, a more striking general impression or adaptation. Conclusions. The share of popularization of Ukrainian folklore, which was the basis of the ideology and repertoire of the ensemble since its inception, today, unfortunately, is declining. Instead, the song and dance ensemble “PULS” focuses mainly on the ritual traditions of the Ruthenians and Slovaks, as well as the song and dance folklore of neighbouring countries. The ensemble’s works are an organic combination of various genres (musical-game, operetta, variety performances, sometimes so-called hybrid genres), synthesis of folklore – acting, musical (vocal and instrumental) and choreographic art based on professionalism.

*Keywords:* song and dance ensemble; “PULS”; Ukrainians; Ruthenians; performance; musical folklore; spiritual culture; cultural identity; Eastern Slovakia